

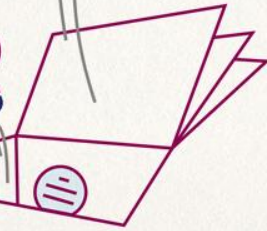
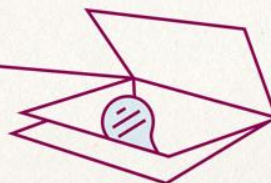
Atviroji prieiga prie mokslo duomenų ir publikacijų

dr. Gintarė Tautkevičienė

Įvadas

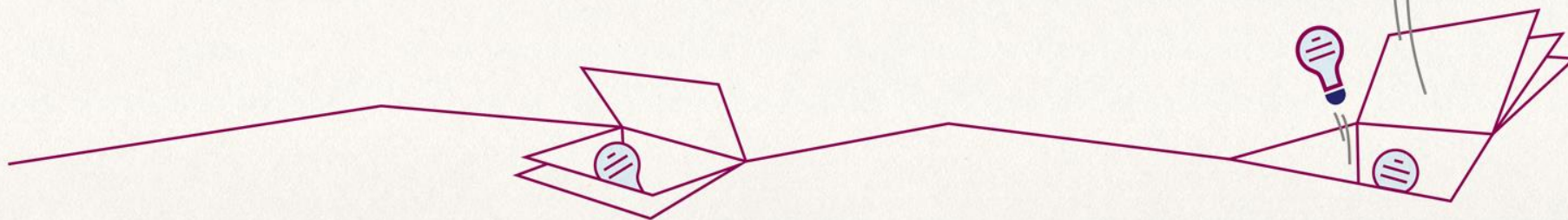
Modulio tikslas – supažindinti su atvirojo mokslo samprata ir poveikiu mokslinės komunikacijos procesams, suteikti žinių apie atvirosios prieigos modelius ir mokslo duomenų valdymo principus bei finansuojančių institucijų reikalavimus ir rekomendacijas dėl prieigos prie mokslo rezultatų.

Žinios ir gebėjimai

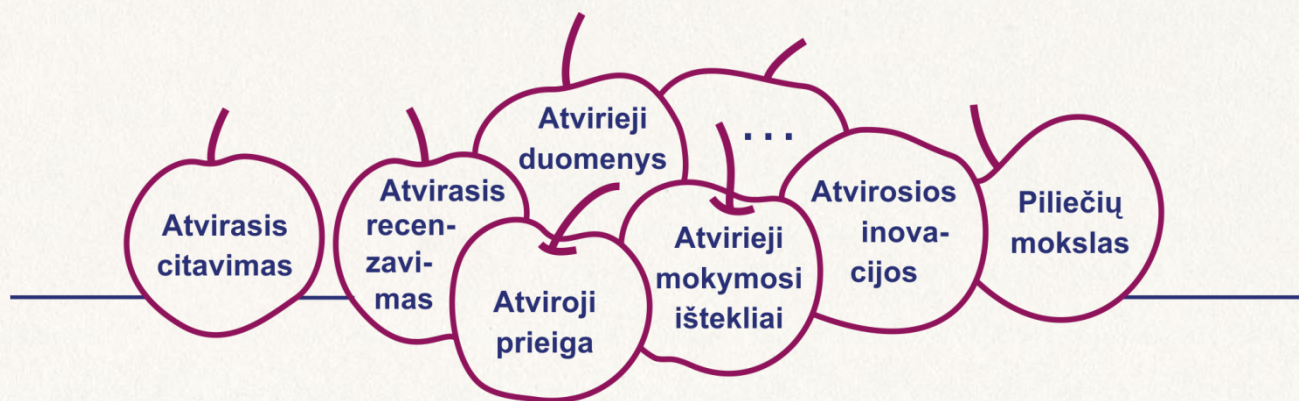
Susipažinę su šiuo moduliu:

- suvoksite, kas yra atvirasis mokslas;
- suprasite, kodėl atvirasis mokslas naudingas mokslininkams ir visuomenei;
- žinosite pagrindinius atvirosios prieigos modelius;
- suprasite, kodėl svarbu dalytis tyrimų duomenimis;
- žinosite mokslo duomenims taikomus FAIR (angl. *Findable-Accessible-Interoperable-Re-usable*) principus;
- mokėsite parengti mokslo duomenų valdymo planą;
- gebėsite tvarkyti mokslo duomenis ir rasti tinkamą talpyklą jiems saugoti;
- žinosite, kaip padidinti mokslo duomenų poveikį mokslo ir visuomenės vystymuisi.

Atvirasis mokslas

- Tai skaidrios ir prieinamos žinios, kuriomis yra dalijamasi ir kurios vystomos per bendradarbiavimo tinklus.
- Atvirasis mokslas grindžiamas įtraukties, sąžiningumo, teisingumo ir dalijimosi principais.

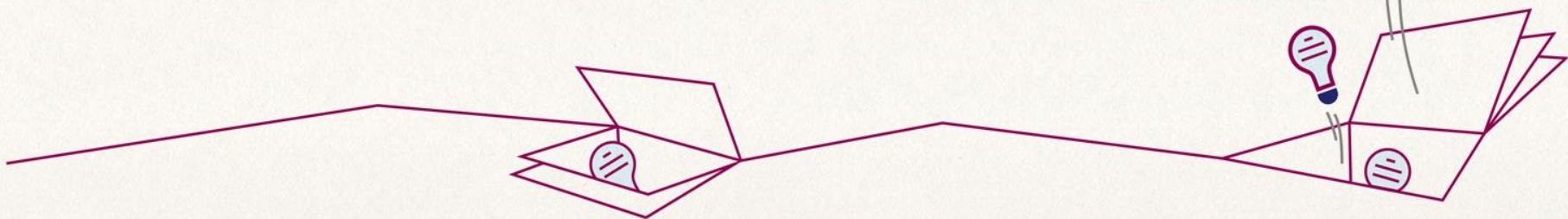

Atvirojo mokslo nauda

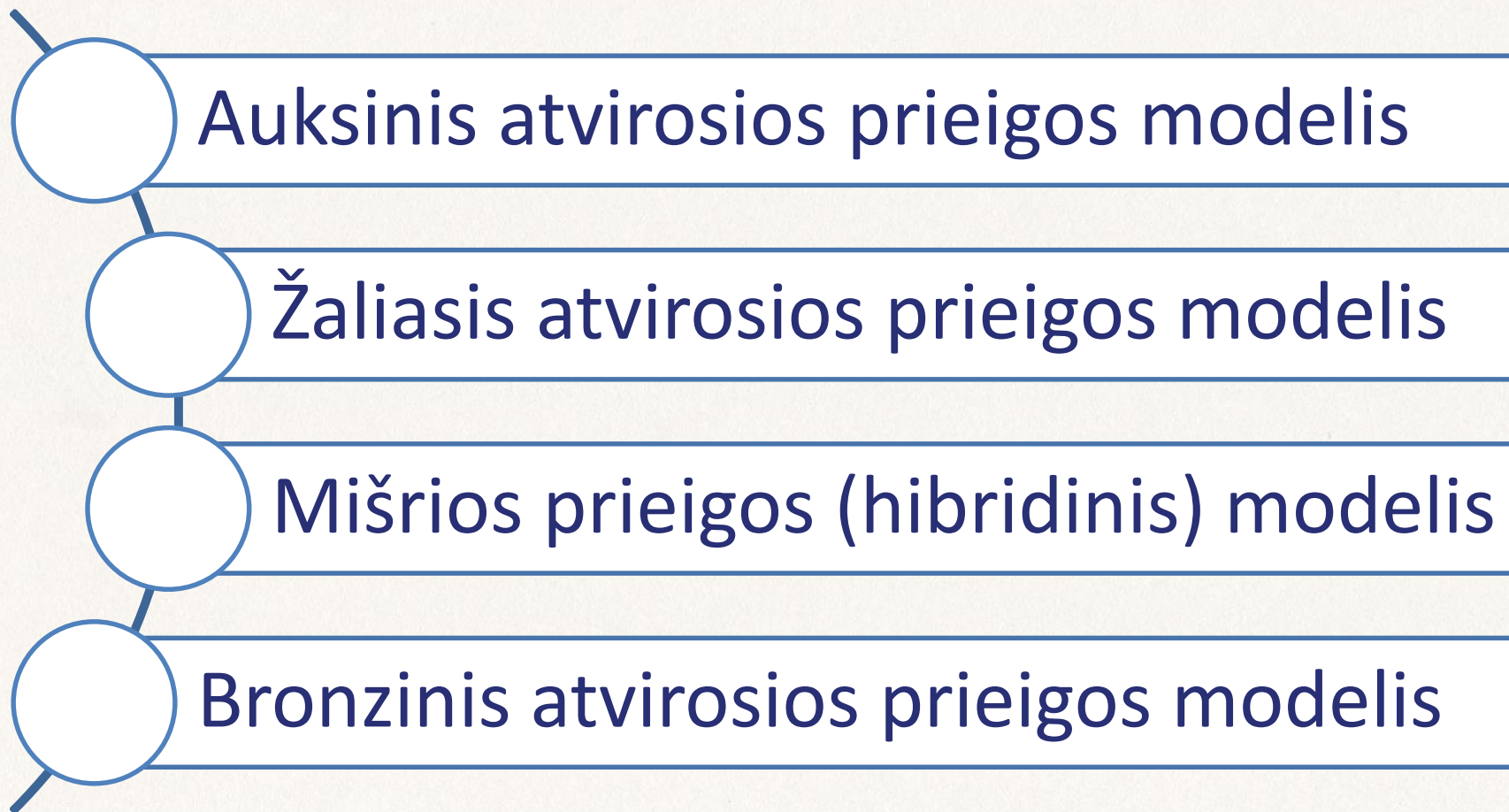

Atviroji prieiga prie mokslinių publikacijų ir mokslo duomenų

Tai nemokama ir nevaržoma prieiga internete prie mokslinių publikacijų, tyrimų duomenų ir kitos publikuotos bei nepublikuotos kokybiškos recenzuotos mokslinių tyrimų medžiagos, kurią kiekvienas vartotojas gali laisvai skaityti, kopijuoti ir atlikti automatizuotą turinio analizę nepažeisdamas autorinių teisių.

Atvirosios prieigos modeliai

Atvirosios prieigos procese naudojami įrankiai ir paslaugos

Identifikatoriai

- DOI <<https://www.doi.org>>
- ORCID <<https://orcid.org>>

Indeksavimo įrankiai

- DOAJ <<http://doaj.org>>
- DOAB <<https://www.doabooks.org>>
- BASE <<https://www.base-search.net>>
- OpenAIRE <<https://www.openaire.eu/>>

Parama ir sklaida

- Sherpa/RoMEO <<http://www.sherpa.ac.uk/romeo>>
- OpenDOAR <<http://v2.sherpa.ac.uk/opendoar/>>

Prieiga

- 1Science <<https://www.1science.com/1findr/>>
- ScienceOpen <<https://www.scienceopen.com>>
- Dimensions <<https://app.dimensions.ai/discover/publication>>
- Open Access Button <<https://openaccessbutton.org>> !
- Unpaywall <<https://unpaywall.org>> !
- Kopernio <<https://kopernio.com>> !

Talpyklos

- arXiv <<https://arxiv.org>>
- PubMedCentral <<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/>>
- Zenodo <<https://zenodo.org>>

Publikavimo paslaugos

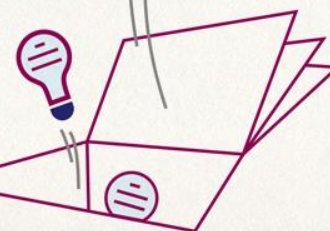
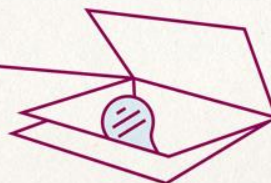
- Open Journal Systems <<https://openjournalsystems.com>>

Stebėsenos paslaugos

- OpenAIRE <<https://www.openaire.eu>>
- IRUS-UK <<http://irus.mimas.ac.uk>>

Mokslinių tyrimų duomenys

- Tai informacija, surinkta vykdant stebėjimus, apklausas, atliekant eksperimentus ir kt. tyrimų metu ir naudojama originalių mokslinių tyrimų rezultatams patvirtinti.
- Tyrimų duomenys apima pirminius duomenis, kurie renkami naudojant sensorius, instrumentus, prietaisus, atliekant stebėjimus ir apklausas, naudojant kitus duomenų rinkimo būdus.

Duomenų valdymo veiklos įvairiais mokslinio tyrimo etapais

Planavimo etapas

- parengti duomenų valdymo planą <<https://dmponline.dcc.ac.uk/>>
- jeigu naudojami svetimi duomenys, atlikti duomenų paiešką <<http://re3data.org>>
- išsiaiškinti, kam priklauso autorių teisės duomenų, kuriuos naudosite ir kuriuos kursite

Vykdymo etapas

- duomenims rinkti naudoti pasirinktą įrankį
- duomenims aprašyti naudoti metaduomenų standartus

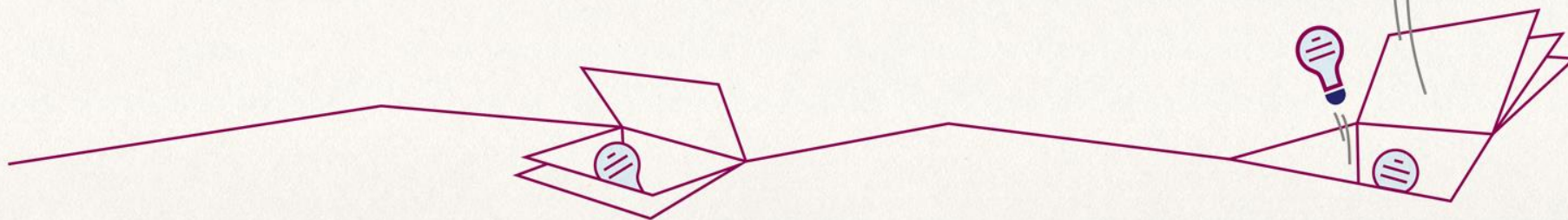
Publikavimo ir sklaidos etapas

- suteikti duomenims DOI identifikatorių (angl. *Digital Object Identifier*)
- paskelbti duomenis:
 - talpykloje arba archyve
 - projekto, institucijos ar asmeniniame puslapyje
 - kaip papildomą medžiagą pateikti žurnale
 - duomenų žurnale
- pasirinkti prieigos tipą: atvirieji, pasidalytieji, uždarieji duomenys

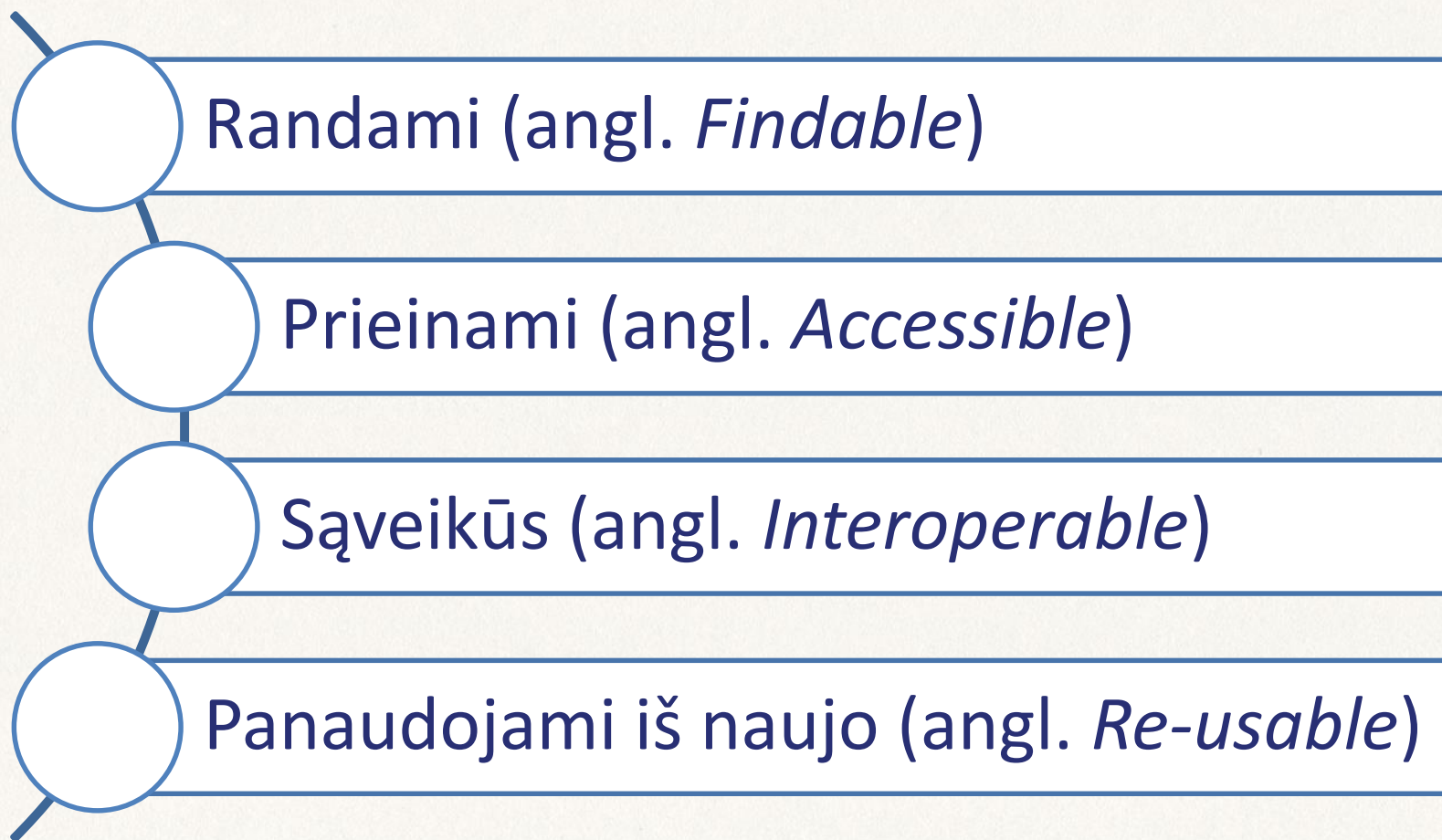
Mokslo duomenų prieiga

- **Atvirieji duomenys** (pvz., oro temperatūra, žemės drebėjimų matavimai ir kiti laisvai prieinami duomenys) – prieiga suteikiama visiems, jais gali naudotis ir dalytis kiekvienas. Duomenų savininkas turi suteikti leidimą ir nurodyti, kad duomenis galima naudoti bet koku būdu ir tikslu.
- **Pasidalytieji duomenys** (pvz., prekybos centrų klientų apsipirkimo įpročiai, rinkimų registrai) – jais dalijamasi tarp konkrečios grupės asmenų, siekiančių konkrečių tikslų.
- **Uždarieji duomenys** (pvz., nacionalinio saugumo, verslo ataskaitos, mobiliųjų telefonų naudojimo duomenys) yra prieinami tik organizacijų viduje.

Open/Shared/Closed: The world of data

FAIR duomenų principai

Duomenų valdymo planas

Tai mokslinių tyrimų projekto duomenų kaupimo, saugojimo ir jų prieinamumo dokumentas, kuriame nurodoma:

- kas bus daroma projekto metu ir jam pasibaigus, kad duomenys būtų kaupiami saugiai ir patikimai;
- kaip ir kokiomis sąlygomis duomenys bus prieinami pakartotiniam naudojimui, jei tik nėra tam prieštaraujančių teisinių, etinių ar saugumo priežasčių;
- kada ir kaip duomenys bus atveriami kitiems vartotojams;
- kokie standartiniai metaduomenys bus naudojami aprašant duomenis;
- kaip gauti duomenys bus tvarkomi ir atnaujinami;
- kurie duomenys bus skirti ilgalaikiam, o kurie – trumpalaikiam saugojimui, pastaruoju atveju nurodant, kada ir kaip duomenys bus sunaikinti.

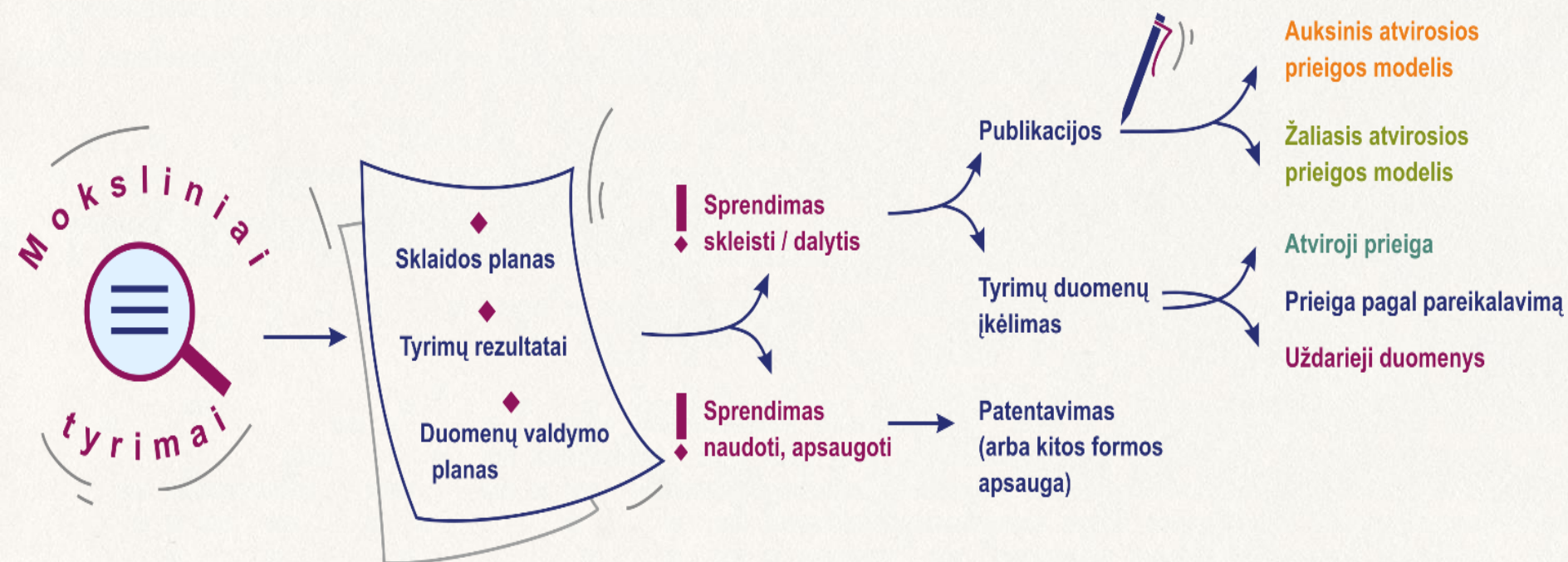
Lietuvos mokslo tarybos 2016 m. vasario 29 d. nutarimu Nr. VIII-2 patvirtintos „Atvirosios prieigos prie mokslo publikacijų ir duomenų gairės“

Mokslo duomenų valdymo kompetencija

Tyrėjų lygmuo	Atvirojo mokslo kompetencijos	Rekomenduojami mokymosi metodai ir iniciatyvos
R1 – pradedantysis mokslininkas	Mokslinių tyrimų integralumo / etikos, informacinio raštingumo, atvirosios prieigos, publikavimo / sklaidos, duomenų plano rengimo kompetencijos	Formalūs, struktūruoti, standartizuoti, akredituoti kursai; taikomi savarankiško ir aktyvaus mokymosi metodai
R2 – pripažintas mokslininkas	R1 mokslininkams būdingos kompetencijos, taip pat atviroji prieiga prie tyrimo rezultatų, duomenų valdymas ir sklaida, gebėjimai, susiję su tyrimų poveikiu, inovacijomis, mokslinių tyrimų vertinimu (pradinis lygmuo)	Struktūruoti, akredituoti profesinio vystymo kursai Mentorystė
R3 – žinomas mokslininkas	R2 mokslininkams būdingos kompetencijos, taip pat gebėjimai, susiję su poveikiu, inovacijomis, tyrimų vertinimu (vidutinis ir pažengusiojo lygmuo), finansavimo paraiškų rengimu, mokslinių tyrimų valdymu	Struktūruoti, akredituoti profesinio vystymo kursai Mentorystė
R4 – vadovaujantysis mokslininkas	R3 mokslininkams būdingos kompetencijos, taip pat poveikio stebėseną ir ataskaitų rengimas, inovacijos, tyrimų vertinimas, finansavimo paraiškų rengimas, mokslinių tyrimų ataskaitų rengimas, komunikavimas ir bendradarbiavimas su mokslo politikos formuotojais, žiniasklaida, atvirojo mokslo lyderystė	Mokymai, integruoti į institucijos vadybos kursus aukščiausio lygio vadovams Išoriniai prestižiniai lyderystės kursai Atvirojo mokslo lyderystės akreditavimas ir atvirąją prieigą patvirtinantys įrodymai

Atvirosios prieigos reikalavimai projektuose *Horizontas 2020*

Atvirieji mokslo duomenys

ATVIRA TIEK, KIEK ĮMANOMA, UŽDARA TIEK, KIEK REIKIA

Finansavimo gavėjai turi teisę atsisakyti atverti duomenis, bet privalo pagrįsti savo sprendimą

Dažniausios atsisakymo priežastys

Privatumas

Intelektinės
nuosavybės teisės

Galimas pavojus
pagrindiniams
projekto tikslams

Šis modelis buvo išbandytas vykdant programos *Horizontas 2020* bandomąjį projektą

2015 m.

Iš 431 projektų

65.4 %

Nusprendė dalytis duomenimis

Nuo 2017 m.

Taikant tas pačias taisykles vykdomas Atvirųjų mokslo duomenų bandomasis projektas apima visas programos *Horizontas 2020* mokslo sritis

Atvirąją prieigą reglamentuojantys Lietuvos dokumentai

Žaliasis atvirosios prieigos modelis:

- skaitmeninės publikacijų kopijos turi būti pateiktos talpyklai iš karto priėmus publikuoti;
- gali būti taikomas 6 mėnesių embargo laikotarpis biomedicinos, fizinių, technologijos ir žemės ūkio mokslų sričių mokslo publikacijoms;
- gali būti taikomas 12 mėnesių embargo laikotarpis humanitarinių ir socialinių mokslų sričių mokslo publikacijoms.

Auksinis atvirosios prieigos modelis:

- turi būti publikuoti atvirosios prieigos žurnaluose;
- straipsnio parengimo mokesčiai APC ir BPC (angl. *article / book processing charge*) gali būti mokami Tarybos finansuojamų projektų lėšomis ir numatomi projekto išlaidų sąmatoje;
- jei sumokėti APC ar BPC mokesčiai, turi būti naudojama Kūrybinių bendrijų licencija CC-BY.

Lietuvos mokslo tarybos 2016 m. vasario 29 d. nutarimu Nr. VIII-2 patvirtintos „Atvirosios prieigos prie mokslo publikacijų ir duomenų gairės“.

Sužinokite daugiau

- Tekstas

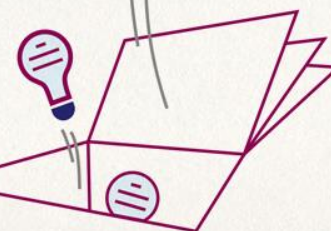
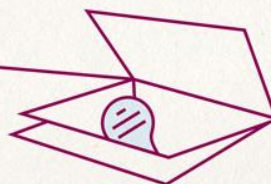
<https://open.ktu.edu/mod/book/view.php?id=1431>

- Nuorodos

<https://open.ktu.edu/mod/page/view.php?id=1455>

- Naudota ir rekomenduojama literatūra

<https://open.ktu.edu/mod/page/view.php?id=1456>

Pasitikrinkite žinias

- Atvirosios prieigos žurnalų kataloge [DOAJ](#) raskite tris savo mokslo krypties (disciplinos) žurnalus. Sužinokite, kokia prieigos licencija jiems suteikta ir kokios yra publikavimosi sąlygos: straipsnio parengimo mokestis ([APC](#)), publikavimo mokestis, atleidimo nuo mokesčių politika?
- Duomenų talpyklų registre [re3data.org](#) raskite savo krypties (disciplinos) duomenų talpyklą. Sužinokite, kokios yra duomenų įkėlimo į talpyklą ir naudojimo sąlygos (angl. terms): duomenų bazės ir duomenų prieiga, duomenų bazės ir duomenų licencijos, duomenų įkėlimas?
- Užsiregistruokite duomenų valdymo įrankio [DMPonline](#) svetainėje ir susikurkite vartotojo profilį. Pasirinkite vieną iš siūlomų ruošinių ir parenkite savo vykdomo ar planuojamo tyrimo duomenų valdymo planą.

